

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Obs De Vlieger

Bouwsteen Vrijheid en Gelijkheid

Deze bouwsteen gaat over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten en vrijheidsrechten).

Leerlingen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Dit begint met regels/afspraken in de eigen leefomgeving en breidt uit naar de publieke ruimte en samenleving.

Attitude onderbouw

Leerlingen ervaren dat er in de omgang tussen mensen regels en afspraken bestaan over hoe met elkaar en met spullen om te gaan. Ze ontwikkelen inzicht in het belang van regels en afspraken om op een prettige manier samen te zijn. Daarbij is de eigen vrijheid begrensd door de vrijheid van de ander: iedereen heeft dezelfde rechten.

Attitude bovenbouw

Leerlingen ervaren dat de regels en afspraken in de directe leefomgeving van bijvoorbeeld de klas- en thuissituatie kunnen verschillen. Eveneens ontwikkelen leerlingen het inzicht dat ook in de bredere samenleving regels en afspraken gelden. Ze kunnen dit inzicht in verband brengen met de democratische rechtsstaat. Door oefening ontwikkelen leerlingen inzicht in de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en mogelijke spanning tussen deze basiswaarden. Zij leren dat de rechten die zij hebben voortkomen uit grondrechten, mensenrechten en kinderrechten. Zij leren tevens dat deze rechten niet voor iedereen in de wereld gewaarborgd zijn en gerespecteerd worden.

Groep 1-2

Klassenregels
Kringgesprekken

Groep 3-4

School- en klassenregels
Kringgesprekken

Groep 5-6

School- en klassenregels
Kringgesprekken
Leerlingenraad
Debatteren

Groep 7-8

School- en klassenregels
Kringgesprekken
Leerlingenraad
Debatteren

Kennis en vaardigheden onderbouw

Leerlingen leren:

- Het belang van regels in de klas en op school voor spelen en samenwerken;
- Leefregels en afspraken thuis en in de omgeving te benoemen en te vergelijken;
- Dat zij vrijheid hebben in het maken van keuzes, rekening houdend met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas;
- Dat iedereen rechten en plichten heeft.

Kennis en vaardigheden bovenbouw

Leerlingen leren:

- Over de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtsstaat;
- Over grondrechten, mensenrechten en kinderrechten en het belang ervan; dat iedereen gelijke rechten heeft die universeel zijn en onlosmakelijk met elkaar verbonden;
- Dat de rechtsstaat kaders biedt voor rechten en vrijheden en bescherming tegen willekeur en machtsmisbruik;
- Over de waarborging van en het respect voor die rechten hier en daar;

		- Over het belang van regels en afspraken thuis en op school en deze te vergelijken met die in de publieke ruimte; - Waarom zij vrijheid hebben in het maken van keuzes, rekening houdend met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas en omgeving; - Hoe de basiswaarden tot uiting komen of kunnen komen in de eigen klas- en schoolcontext en in de omgeving.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 1 (Hulp nodig) Kwink SEL: les 13 en 14 Competenties: besef van de ander Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan (jongerenwerker)	Kwink burgerschap: les 1 (Hulp nodig) Kwink SEL: Les 13 en 14 Competenties: besef van de ander Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan	Kwink burgerschap: les 1 (Regels die jouw rechten beschermen) Kwink SEL: Les 4 Competentie: besef van jezelf Blink: Familieverhalen Wereldse Kinderen Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan	Kwink burgerschap: les 1 (Mensenrechten zijn nodig) Kwink SEL: les 4 Competentie: besef van jezelf en de ander Blink: Familieverhalen Fantastische familie Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan
Wetsartikel			
- Nadrukkelijk en expliciet bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (wetsartikel a.) - Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.)			
Toelichting			
- De basiswaarden die genoemd worden in de wet, komen terug in bouwsteen “Vrijheid en gelijkheid” en in “Solidariteit”. - Ook vraagt het van leerlingen dat ze standpunten kunnen onderbouwen en om kunnen gaan met standpunten van anderen (bouwsteen Democratische cultuur). - Het handelen naar de basiswaarden past binnen bouwsteen “Democratische cultuur”. Binnen deze bouwsteen verkennen leerlingen de waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en de spanning daartussen.			

Burgerschapsrelevante PO kerndoelen

OJW 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

NL 3 De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair

Bouwsteen Macht en Inspraak

Deze bouwsteen gaat over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.

Leerlingen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de wijze waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus.

Attitude onderbouw

Leerlingen worden zich ervan bewust dat mensen besluiten nemen en dat er in verhoudingen sprake kan zijn van hiërarchie. In de onderbouw ligt de nadruk op het kennismaken met macht en gezag en de manier waarop dit georganiseerd is in de klas, op school, in de eigen woonomgeving en in het land. Leerlingen ervaren dat zij inspraak hebben in bepaalde besluitvormingsprocessen en weten welke consequenties er gelden wanneer zij zich niet houden aan de regels die gesteld zijn door gezaghebbenden.

Attitude bovenbouw

In de bovenbouw groeit het bewustzijn over de verdeling van macht en gezag tussen mensen in verschillende rollen in de directe omgeving en de samenleving. Ze kunnen een verband leggen tussen vrijheid, gelijkheid enerzijds en anderzijds machtsverhoudingen, besluitvormingsprocessen, politieke instituties in de rechtsstaat en democratie.

Groep 1-2

Klassenregels
Kringgesprekken

Groep 3-4

School- en klassenregels
Kringgesprekken

Groep 5-6

School- en klassenregels
Kringgesprekken
Leerlingenraad
Debatteren

Groep 7-8

School- en klassenregels
Kringgesprekken
Leerlingenraad
Debatteren

Kennis en vaardigheden onderbouw

Leerlingen leren:

- dat er regels en afspraken gelden thuis, op school en in de publieke ruimte, en welke consequenties het kan hebben als je regels overtreedt of afspraken schendt;
- dat er mensen zijn benoemd of gekozen die gezag hebben of dragen op school, in de woonplaats en in het land;

Kennis en vaardigheden bovenbouw

Leerlingen leren:

- over gezagsdragers en politieke instituties in Nederland, Europa en de wereld;
- over de totstandkoming en handhaving van regels in Nederland en Europa;
- over de werking van ons politieke bestel;

- dat er regels en afspraken gelden in ons land en welke rol verschillende mensen hebben bij het handhaven ervan; - het verschil tussen regels en afspraken, en de mogelijkheden en grenzen voor leerlingen om daar over mee te praten.		- wat de buitenwerkingstelling van de rechtsstaat kan betekenen, uitgelegd aan de hand van de Duitse bezetting en de Holocaust; - over verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit; - over rollen van en verhoudingen tussen mensen op school, in de buurt en in het land; - manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen - beïnvloeden en hoe ze daar verantwoordelijkheid voor kunnen nemen; - over manieren om op school of in de eigen omgeving macht te organiseren en uit te oefenen.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 2 Wie is de baas? Kwink SEL: les 5 en 19 Competentie: Keuzes maken Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan	Kwink burgerschap: les 2 Wie is de baas? Kwink SEL: les 5 en 19 Competentie: Keuzes maken Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan	Kwink burgerschap: les 2 Wie heeft het hier voor het zeggen? Kwink SEL: les 5 en 19 Competentie: relaties hanteren Blink: Echt Nederland Ik hou van Holland Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Gesprekken met Hassan	Kwink burgerschap: les 2 Vrijheid van meningsuiting Kwink SEL: les 5 en 19 Competentie: keuzes maken Blink Echt Nederland Stem op mijn partij! Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Lespakket Verkiezingen Gesprekken met Hassan
Wetsartikel			
- Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.)			
Toelichting			
Het vraagt van leerlingen dat ze standpunten kunnen onderbouwen en om kunnen gaan met standpunten van anderen (bouwsteen “Democratische cultuur”).			
Burgerschapsrelevante PO kerndoelen			
OJW 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.			

OJW 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair			
Bouwsteen Democratische Cultuur			
Deze bouwsteen gaat over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren. Deze bouwsteen biedt vooral ruimte voor het toepassen van burgerschapsvaardigheden, leren door te ervaren, te ondergaan en toe te passen. Leerlingen leren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij ervaren dat de ander ook een stem heeft en ontdekken daarbij overeenkomsten en verschillen tussen mensen.			
Attitude onderbouw Leerlingen gaan hun eigen gevoelens herkennen en benoemen en krijgen ze inzicht in gevoelens en emoties van anderen. Leerlingen ervaren dat zij een stem hebben en deze kunnen gebruiken. Zij ervaren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij weten dat de ander ook een stem heeft en kunnen hier actief naar luisteren. Leerlingen ervaren overeenkomsten en verschillen in het gedrag van mensen. Leerlingen leren op te komen voor zichzelf en rekening te houden met de gevoelens en standpunten een ander.		Attitude bovenbouw Leerlingen worden zich bewust van het feit dat zij een stem hebben in kwesties die hen aangaan en leren hun mening te onderbouwen. Zij weten dat er bij besluitvormingsprocessen een opbouw is van meedenken, meepraten, meedoen en meebeslissen. Zij ontwikkelen meer begrip voor de inbreng van anderen en erkennen het belang van draagvlak voor besluiten. Zij weten dat meningsverschillen emoties kunnen oproepen en kunnen leiden tot conflict. In die gevallen kunnen ze daar op een vreedzame manier mee omgaan	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren
Kennis en vaardigheden onderbouw Leerlingen leren: • om te gaan met hun wensen en hun opvattingen en leren zich hierover uit te spreken; • de gevoelens, wensen en opvattingen van anderen te herkennen; • te accepteren dat anderen iets anders willen, maar dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden;		Kennis en vaardigheden bovenbouw Leerlingen leren: • dat het meepraten over zaken die hen aangaan een (kinder)recht is; • hun mening te verwoorden en daar eenvoudige argumenten voor te geven; • in de context van de klas te proberen anderen van hun mening te overtuigen;	

• hun stem te gebruiken tijdens gezamenlijke besluitvormingsprocessen; • dat de ander ook een stem en mogelijk een ander gezichtspunt heeft; leren hier naar te luisteren en vragen te stellen om meer over de ander en zijn of haar gezichtspunt te weten te komen; • conflicten in de klas op een vreedzame manier op te lossen.		• de mening van anderen in eigen woorden samen te vatten; • hun eigen mening bij te stellen op basis van nieuwe inzichten; • hun stem te gebruiken tijdens besluitvormingsprocessen in de klas- en schoolcontext en daarbij ruimte te maken voor de mening van alle leerlingen; • er rekening mee te houden dat hun mening of uitlatingen emoties teweeg kunnen brengen bij anderen; • dat mensen over onderwerpen verschillend kunnen denken; dat die verschillen soms wel, soms niet overbrugd kunnen worden, en soms ook tot spanningen en conflicten leiden; • conflicten in de directe omgeving op een vreedzame manier op te lossen, maar ook accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 3 Anders zijn, hetzelfde mogen Kwink SEL: les 1 en 7 Competentie: besef van de ander Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Hassan	Kwink burgerschap: les 3 Anders zijn, hetzelfde mogen Kwink SEL: les 1 en 7 Competentie: besef van de ander Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Hassan	Kwink burgerschap: les 3 Anders zijn, hetzelfde mogen Kwink SEL: les 1 en 7 Competentie: besef van de ander Blink: Slimme communicatie Dit wil ik zeggen Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Hassan	Kwink burgerschap: les 3 Anders zijn, hetzelfde mogen Kwink SEL: les 1, 5 en 7 Competentie: besef van de ander Blink: Slimme communicatie Machtige media Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema Schoolspecifiek: Lespakket Prinsjesdag Hassan
Wetsartikel			
- Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.) - Het vormgeven van de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap (wetsartikel d.)			
Toelichting			
• Onderstaande kerndoelen hebben direct betrekking op het samenleven in en deelnemen aan de Nederlandse democratische en pluriforme samenleving			

- Bijdragen aan de democratische, pluriforme Nederlandse samenleving vraagt onder meer kennis over de basiswaarden (“Vrijheid en gelijkheid” en in “Solidariteit”), over identiteit en diversiteit (bouwsteen “Identiteit” en “Diversiteit”), over de werking van de democratische rechtsstaat (bouwsteen “Macht en Inspraak”) en het kritisch omgaan met media-inhouden en andere bronnen (bouwsteen “Digitaal samenleven”).
- Het vraagt van leerlingen dat ze standpunten kunnen onderbouwen en om kunnen gaan met standpunten van anderen (bouwsteen “Democratische cultuur”).
- Het handelen naar de basiswaarden past binnen bouwsteen “Democratische cultuur”. Binnen deze bouwsteen verkennen leerlingen de waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en de spanning daartussen.
- Er zijn drie kerndoelen van het domein Oriëntatie op jezelf en de wereld die expliciet verbonden kunnen worden aan burgerschap:

Burgerschapsrelevante PO kerndoelen

- OJW 36** De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- OJW 37** De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- OJW 38** De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair

Bouwsteen Identiteit

Deze bouwsteen gaat over de manieren waarop individuen en groepen zich (willen en kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren. Deze bouwsteen gaat uit van de vrijheid van ieder individu en van elke groep om een eigen identiteit te hebben en/of te ontwikkelen. Leerlingen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van identiteitsvorming aspecten en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen.

Attitude onderbouw

Leerlingen verkennen spelenderwijs wie ze zijn. Ze leren woorden te geven aan wat ze denken, voelen, willen en doen. Ze geven zichzelf een plek in de klas, op school en het gezin. Ze worden zich ervan bewust welke regels er zijn en welke cultuur bij hen thuis heerst.

Attitude bovenbouw

Leerlingen ontwikkelen een meer uitgesproken identiteit. De rollen van klasgenoten, de sociale omgeving, media en andere identificatiefiguren wordt groter. Ze worden zich meer van bewust van het belang achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties bij het ontwikkelen van een identiteit.

Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Klassenregels Kringgesprekken Religieuze vieringen Week van de lentekriebels	School- en klassenregels Kringgesprekken Religieuze vieringen Week van de lentekriebels	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Religieuze vieringen	School- en klassenregels Kringgesprekken

		Week van respect Week van lentekriebels	leerlingenraad Debatteren Religieuze vieringen Week van respect Week van lentekriebels
Kennis en vaardigheden onderbouw Leerlingen leren: • de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en te bewaken (emotioneel, fysiek); • woorden te geven aan wat ze denken, doen, willen en willen worden; leren dat hun taal of talen deel uitmaken van wie zij zijn; • te benoemen wat ze al kunnen en wat nog niet; wat ze leuk vinden om te doen; • hun primaire emoties te herkennen, benoemen en ermee om te gaan; • over zichzelf te praten in termen van toen, nu en later, hier en daar (bijvoorbeeld: "toen was ik ... nu ben ik, later wil ik..."; "hier ben ik/ doe ik ... daar ben ik/ doe ik"); • te benoemen wat bij hen thuis belangrijke tradities, vieringen en rituelen zijn.		Kennis en vaardigheden bovenbouw Leerlingen leren: • de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en actief te bewaken (emotioneel, fysiek en seksueel); • te duiden wat ze denken, doen, willen en willen worden, en daar gepast naar handelen; • hun primaire en secundaire emoties te herkennen, te benoemen en hier bewust mee omgaan; • te benoemen wat ze al goed kunnen en wat ze nog beter onder de knie willen krijgen, ook in het licht van het onderwijs dat ze na de basisschool willen volgen; • uit te drukken met welke groep(en) in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en welke betekenis symbolen en rituelen voor hen hebben; • enkele verschillende aspecten waardoor hun identiteit mede gevormd is bewust waar te nemen: gender, gezin, sociaaleconomische achtergrond, levensbeschouwing, religie en cultuur; • Te reflecteren op de mate waarin hun identiteit mede gevormd is en beïnvloed wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, (sociale) media, maar ook door persoonlijke mogelijkheden en beperkingen; • na te denken over schoonheidsidealen, gender, seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid zoals die gerepresenteerd worden in/op (sociale) media, en welke invloed die beelden op hen hebben.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 10 Hoe groot is jouw wereld	Kwink burgerschap: les 10 Hoe groot is jouw wereld	Kwink burgerschap: les 10 Een plek voor iedereen	Kwink burgerschap: les 10 Gedwongen migratie
Kwink SEL: les 1, 7 en 12 Competentie: besef van de ander	Kwink SEL: les 1, 7 en 12 Competentie: besef van de ander	Kwink SEL: les 1, 7 en 12 Competentie: besef van jezelf en besef van de ander	Kwink SEL: les 1,7 en 12 Competentie: besef van jezelf en besef van de ander

		Blink: Verre wereldreizen Het wereldrestaurant	Blink: Verre wereldreizen Reis de wereld rond
Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema
Schoolspecifiek: Gesprekken Hassan Wereldse feesten en vieringen	Schoolspecifiek: Gesprekken Hassan Wereldse feesten en vieringen	Schoolspecifiek: Gesprekken Hassan Wereldse feesten en vieringen	Schoolspecifiek: Gesprekken Hassan Wereldse feesten en vieringen
Wetsartikel			
- Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.) - Aandacht schenken aan kennis van soorten van diversiteit op het niveau van groepen en individuen en hoe we respect daarvoor bevorderen (wetsartikel c.)			
Toelichting			
• Kerndoelen po die in verband gebracht kunnen worden met aspecten van burgerschap (naast de bouwstenen) maar die minder expliciet en relatie hebben met Burgerschap zijn OJW 34, OJW 47, KO 56			
Burgerschapsrelevante PO kerndoelen			
OJW 34	De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.		
OJW 37	De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.		
OJW 47	De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.		
KO 56	De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.		

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair			
Bouwsteen Diversiteit			
Deze bouwsteen gaat over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving. Het leren over diversiteit of pluriformiteit. Deze bouwsteen en bouwsteen Identiteit zetten de feitelijke kennis 'klaar' en bieden mogelijkheden om daarop te reflecteren (wat betekent dat voor mij?). Leerlingen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen.			
Attitude onderbouw Leerlingen verkennen spelenderwijs verschillende aspecten van hun identiteit in relatie tot de ander. Naarmate zij zich meer bewust worden van zichzelf, op andere plekken komen en zich gaan spiegelen aan rolmodellen nemen ze bewust of onbewust verschillen waar zoals: culturele achtergronden en fysieke kenmerken. Zij leren en begrijpen dat er overeenkomsten en verschillen zijn.		Attitude bovenbouw Leerlingen leren zich verder te verplaatsen in klasgenoten en andere mensen in hun sociale omgeving. Ze spiegelen zich aan andere rolmodellen in media en identificeren zich hiermee. Op school verdiepen ze zich in de overeenkomsten en verschillen tussen mensen die andere achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties hebben.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Klassenregels Kringgesprekken Religieuze vieringen Paarse Vrijdag	School- en klassenregels Kringgesprekken Religieuze vieringen Paarse Vrijdag	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Religieuze vieringen Week van respect Paarse Vrijdag	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Religieuze vieringen Week van respect Paarse vrijdag
Kennis en vaardigheden onderbouw Leerlingen leren: • de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander te herkennen en benoemen; • de grenzen (emotioneel en fysiek) van de ander te herkennen en daar rekening mee te houden; • fysieke kenmerken van zichzelf te benoemen en te vergelijken met de ander; • over vriendschap en verliefdheid; • de eigen gezinssituatie en de thuiscultuur te vergelijken met die van een ander;		Kennis en vaardigheden bovenbouw Leerlingen leren: • hoofdzaken over religieuze en levensbeschouwelijke stromingen en culturele tradities en gebruiken die in onze diverse samenleving een rol spelen; • over seksualiteit, verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender; • de grenzen (emotioneel, fysiek en seksueel) van anderen herkennen en daar rekening mee te houden; • de secundaire emoties van de ander te herkennen en te benoemen en te anticiperen op reacties van anderen op het eigen handelen;	

• woorden te geven aan wat de ander doet en wil en daarin overeenkomsten en verschillen te ontdekken; • samen en/of met hulp van anderen onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen.		• uit te wisselen over wat gedeelde en verschillende waarden, overtuigingen, idealen en toekomstverwachtingen zijn; • overeenkomsten en verschillen tussen mensen te herkennen, te benoemen, en in aanzet te verklaren; • hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van klasgenoten mede kunnen verklaren.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 7 Racisme	Kwink burgerschap: les 7 Racisme	Kwink burgerschap: les 7 Racisme	Kwink burgerschap: les 7 Racisme
Kwink SEL: les 5, 7 en 16 Competentie: besef van de ander	Kwink SEL: les 5, 7 en 16 Competentie: besef van de ander	Kwink SEL: les 5, 7 en 16 Competentie: besef van de ander	Kwink SE: les 5, 7 en 16 Competentie: besef van de ander
Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Blink: Verre wereldreizen Vakantie	Blink: Verre wereldreizen Vakantie
Schoolspecifiek: Deelname aan NL doet Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan
Wetsartikel			
- Aandacht schenken aan kennis van soorten van diversiteit op het niveau van groepen en individuen en hoe we respect daarvoor bevorderen (wetsartikel c.)			
Toelichting			
Burgerschapsrelevante PO kerndoelen			
OJW 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen. OJW 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.			

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair			
Bouwsteen Solidariteit			
Deze bouwsteen gaat over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen. Deze bouwsteen gaat om mogelijkheden voor het toepassen van burgerschapsvaardigheden en roept dus op om te handelen. Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen.			
Attitude onderbouw Leerlingen ontdekken dat er overeenkomsten en verschillen tussen mensen bestaan. Ze ervaren wat het is om deel uit te maken van groepen en dat overeenkomsten en verschillen binnen groepen een rol spelen. In het samen spelen ontwikkelen leerlingen te geven en te nemen, partij te kiezen en ontstaan gevoelens van empathie en solidariteit. Het besef ontstaat dat zichzelf of anderen soms ongelijkwaardig behandeld worden.		Attitude bovenbouw In de bovenbouw gaan de ontwikkeling uit de onderbouw door en wordt het besef van sociale verhoudingen versterkt. Leerlingen ervaren processen van in- en uitsluiting op persoonlijk niveau en zien deze processen ook terug in de samenleving. Concepten als gelijkwaardigheid en gelijke rechten en de tegenpolen daarvan zijn voor leerlingen in deze leeftijd te begrijpen. Leerlingen kunnen rekening houden met de ander en vanuit rechtvaardigheidsbesef op te (willen) komen voor anderen en anderen te helpen.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Week tegen pesten	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Week tegen pesten
Kennis en vaardigheden onderbouw Leerlingen leren: - eenvoudige taken en problemen uit te voeren of op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn; - te benoemen wat ze zelf nodig hebben; te zien wat anderen nodig hebben en wat dat betekent voor hun eigen handelen; - in concrete situaties te herkennen en te benoemen wat ze eerlijk vinden of oneerlijk, goed dan wel slecht, welke spanningen dit op kan leveren en wat dat kan betekenen voor hun handelen; - over in- en uitsluiting en pesten in de klas.		Kennis en vaardigheden bovenbouw Leerlingen leren: - taken uit te voeren of problemen op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn; - doelen te stellen en werkwijzen te bepalen voor werk dat je alleen of samen doet; - manieren om voor hun eigen belangen en die van de groep op te komen; - manieren om voor concrete anderen hier én elders op te komen: dat kind in die omstandigheid;	

		• voorbeelden van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land te herkennen en te benoemen. • manieren om kwesties rond solidariteit op school of in de omgeving te onderzoeken, deze aan te kaarten en daar zo mogelijk gevolg aan te geven; • na te denken over de rollen die de overheid, middenveld en burgers kunnen spelen bij het bevorderen van solidariteit en rechtvaardigheid.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 8 Je zegje doen (verkiezingen)	Kwink burgerschap: les 8 Je zegje doen (verkiezingen)	Kwink burgerschap: les 8 Je mening wordt gehoord (verkiezingen)	Kwink burgerschap: les 8 Jouw stemt telt mee (Verkiezingen)
Kwink SEL: les 7, 15 en 18 Competentie: Keuzes maken	Kwink SEL: les 7, 15 en 18 Competentie: Keuzes maken	Kwink SEL: les 7, 15 en 18 Competentie: Keuzes maken	Kwink SEL: les 7, 15 en 18 Competentie: besef van de ander en keuzes maken
Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Blink; Een eigen plek Stadsmakers Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Blink; Een eigen plek Altijd onderweg Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema
Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan	Schoolspecifiek: Wereldse feesten en vieringen Gesprekken Hassan
Wetsartikel			
- Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.) - Het vormgeven van de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap (wetsartikel d.)			
Toelichting			
• Wetsartikel b. is het meest veelomvattend. Bij de sociale en maatschappelijke competenties gaat het om kennis, vaardigheden en attitudes.			

- Bijdragen aan de democratische, pluriforme Nederlandse samenleving vraagt onder meer kennis over de basiswaarden (“Vrijheid en gelijkheid” en in “Solidariteit”), over identiteit en diversiteit (bouwsteen “Identiteit” en “Diversiteit”), over de werking van de democratische rechtsstaat (bouwsteen “Macht en Inspraak”) en het kritisch omgaan met media-inhouden en andere bronnen (bouwsteen “Digitaal samenleven”).
- Ook vraagt het van leerlingen dat ze standpunten kunnen onderbouwen en om kunnen gaan met standpunten van anderen (bouwsteen “Democratische cultuur”).

Burgerschapsrelevante PO kerndoelen

OJW 36	De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
OJW 37	De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
OJW 38	De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
NL 3	De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.
NL 6	De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
NL 7	De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
NL 8	De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Leerlijn BURGERSCHAPSONDERWIJS Stichting Onderwijs Primair

Bouwsteen Digitaal samenleven

Deze bouwsteen gaat over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld; rechten, regels en verantwoordelijkheden in de digitale (online) wereld.

Leerlingen leren over de effecten van de onlinewereld op hun identiteit, persoonlijke (online) leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over media-inhouden en -processen en daar ook naar handelen.

Attitude onderbouw

Leerlingen beginnen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Hiermee communiceren ze met anderen en zoeken en/of ontvangen ze informatie. Mediagebruik zal veelal spontaan en spelenderwijs plaats vinden, al dan niet op initiatief van de school. Gezien de complexiteit hiervan is de rol van volwassenen hierbij van groot belang.

Attitude bovenbouw

Leerlingen krijgen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Het bewustzijn van de wijze waarop media invloed heeft op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit neemt toe. Leerlingen leren gevaren van mediagebruik te herkennen

		voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen vermijden of bij twijfel een volwassene inschakelen.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Mediawijsheid	School- en klassenregels Kringgesprekken Leerlingenraad Debatteren Mediawijsheid
Kennis en vaardigheden onderbouw Leerlingen leren: • verschillende vormen van (media)boodschappen te (her)kennen; • verschillende functies, primaire doelstellingen en de reikwijdte van media te herkennen; • hun eigen mediagebruik (type, duur, frequentie) te onderzoeken; • over de invloed van mediaboodschappen op hun leefwereld.		Kennis en vaardigheden bovenbouw Leerlingen leren: • dat bij digitaal communiceren ook omgangsregels gelden en kunnen deze toepassen; • hun eigen mediagebruik te onderzoeken, zich bewust te worden van de gevolgen en van de ethische aspecten hiervan; • de betrouwbaarheid van digitale informatiebronnen te onderzoeken en de verschillen tussen betrouwbare en niet-betrouwbare informatiebronnen te benoemen; • de gevolgen van digitaal communiceren en discussiëren voor henzelf en voor anderen te onderzoeken; • over verschillende vormen van media(boodschappen), de toegang daartoe en hun invloed op hun eigen leefstijl en die van anderen; • zorg te dragen voor eigen digitale veiligheid en die van anderen.	
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kwink burgerschap: les 9 Mediawijsheid	Kwink burgerschap: les 9 Mediawijsheid	Kwink burgerschap: les 9 Mediawijsheid	Kwink burgerschap: les 9 Mediawijsheid
Kwink SEL: les 2, 5 en 10 Competentie: Keuzes maken	Kwink SEL: les 2, 5 en 10 Competentie: Keuzes maken	Kwink SEL: les 2,5,9 en 10 Competentie: Keuzes maken Blink: Slimme communicatie Dit wil ik zeggen	Kwink SEL: les 2, 5, 9 en 10 Competentie: Keuzes maken Blink: Slimme communicatie Machtige media
Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema	Talentenexpress: creatieve verwerking van het thema

Schoolspecifiek: Kinderen werken incidenteel met een Ipad Gesprekken met Hassan	Schoolspecifiek: Week van de mediawijsheid (10 – 17 november 2023) Gesprekken met Hassan	Schoolspecifiek: Week van de mediawijsheid (10 – 17 november 2023) Gesprekken met Hassan	Schoolspecifiek: Week van de mediawijsheid (10 – 17 november 2023) Gesprekken met Hassan
Wetsartikel			
- Het beschrijven hoe we met leerlingen werken aan de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving (wetsartikel b.) - Het vormgeven van de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap (wetsartikel d.)			
Toelichting			
Kerndoelen 3, 6, 7 en 8 horen bij het leergebied Nederlands. Het gaat om doelen en vaardigheden die een belangrijke voorwaarde zijn om deel te kunnen nemen aan een democratische en pluriforme samenleving. Denk aan het deelnemen aan discussies, het leren beargumenteren, het vergelijken van diverse perspectieven en meningen.			
Burgerschapsrelevante PO kerndoelen			
NL 3 De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren. NL 6 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school-en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen. NL 7 De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten. NL 8 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur. OJW 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen. OJW 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.			